

१६ व्या शतकात आटपाडी गाव हे आदिलाशाहीचा भाग होते व नंतर पेशवाईच्या काळानंतर आटपाडी औंध संस्थानमध्ये महाल गाव होते. औंध संस्थानच्या भारतातील विलीनीकरणानंतर आटपाडी खानापूर तालुक्यातील एक गाव व नंतर सांगली जिल्ह्यातील तालुक्याचे गाव झाले आहे.

❖ भौगोलिक

आटपाडी गाव १.७.२५ उत्तर अक्षांश व ७४.५७ पूर्व रेखांश वर वसलेले आहे. आटपाडी गाव व नवीन आटपाडी वसाहत ही शुक्र नावाच्या ओढ्याने दक्षिणोत्तर विभागाली गेली आहे. आटपाडीच्या पश्चिमेला पाझर तलाव आहे.

❖ हवामान

आटपाडी तालुका पर्जन्य छायेमध्ये येणारा प्रदेश आहे. आटपाडी तालुका दुष्काळी/अवर्षणग्रस्त तालुका आहे. तालुक्याचा मुख्य व्यवसाय शेती हा आहे. बाजरी, ज्वारी, मका, गहू, काही प्रमाणात ऊस द कापूस यांचे उत्पादन होते. डाळींबामुळे आटपाडीच्या शेती उत्पादनात आमूलाग्र बदल झाला आहे.

❖ धार्मिक/ऐतिहासिक

आटपाडीचे ग्रामदैवत उत्तरेश्वर आहे. आटपाडीची यात्रा तीन दिवस चालते. गावात नाथबाबाचे, कल्लेश्वराचे व परमेश्वराचे मंदिर आहे. करगणीतील शंकराच्या मंदिराची स्थापना रामलक्ष्मण यांनी केली आहे असे म्हणतात. शंकराने लक्ष्मणाला एक खड्ग व आत्मर्लिंग दिले होते. इथे मिळालेला खड्ग लक्ष्मणाने इंद्रजितला मारण्यासाठी वापरला होता. ‘करगणीचे जुने नाव ‘खडगणी’.

दृष्टिक्षेपात तालुका

❖ दृष्टिक्षेपात तालुका

क्षेत्रफळ - ८७,२४४.०३	हेक्टर गावांची संख्या - ६०	ग्रामपंचायती - ५६
पोलीस ठाणी - १	महसूल मंडळे - ३	जि.प.सर्कल - ४
प्रा.आरोग्य केंद्रे - ४	अध्यापक महाविद्यालय- १	शाळांची संख्या - २२४
महाविद्यालये - ०२	अध्यापक विद्यालये - ४	नगरपरिषद - ०

श्री सिद्धनाथ खरसुंडी

आटपाडी तालुक्यामध्ये खरसुंडी येथे श्री. सिद्धनाथाचे प्राचीन देवस्थान असून ते ११२५ वर्षांपूर्वीचे आहे. मायाप्पा गवळी नावाच्या भक्ताला दृष्टांत होऊन सिद्धनाथाच्या कृपेने त्याच्या खिलाशीतील कालवडीच्या स्तनापासून दुधाची धार सुरु झाली. या कच्च्या दुधाचा खरवस होऊन त्यातून दोन शुंड तयार झाली. म्हणून या स्थानास खरसुंड सिद्ध-खरवस, शुंड असे नाव प्राप्त झाले.

माणदेशाचे आराध्य दैवत व लाखो भाविकांचे श्रद्धास्थान म्हणून खरसुंडी येथील मंदिर प्रसिद्ध आहे. श्री. सिद्धनाथाचे मंदिर दक्षिणाभिमुख, पुरातन दगडी आहे. बांधकाम हेमांडपद्धतीचे आहे. मुख्य प्रवेशद्वार, नगारखाना, सभामंडप, गाभारा आणि प्रदक्षिणा मार्ग अशी मंदिराची रचना आहे. गाभाच्यावर १५० फूट उंचीचे शिखर आहे. शिखरावर सुवर्णकलशाची स्थापना करवीर शंकराचार्य यांच्या हस्ते करण्यात आली. श्री सिद्धनाथ मंदिराचा दिवस नित्य पहाटे चार वाजता सनई चौघडा वादनात सुरु होतो.

खरसुंडी सिद्धनाथ हे सांगली जिल्ह्यातील एक जागृत देवस्थान आहे. खरसुंडी चैत्र यात्रेचा इतिहास पाहता पूर्वी आठ ते दहा दिवस भरणारी यात्रा नंतर पाच दिवस भरू लागली. आता फक्त एकच दिवस भरते. श्री सिद्धनाथ मंदिरात प्रत्येक शनिवारी मलिद्याचा नैवेद्य दाखविला जातो. याबद्दल एक आख्यायिका सांगतात की, आदिलशहाने मंदिरावर स्वारी केली मात्र नाथांनी ती स्वारी होऊ न देता आपल्या ताकदीची प्रचिती त्याला दिली. आदिलशहाने मलिद्याचा नैवेद्य चालू केला. पालखी मिरवणूक सोहळा माणदेशाचा सांस्कृतिक व धार्मिक जीवनातील माणबिंदू आहे. नाथांची पालखी तीन वर्षातून एकदा जकाई मंदिरात जाते. सध्या देवस्थानच्या समितीने चांदीच्या रथाचे काम हाती घेतले आहे. त्यासाठी तीनशे पन्नास किलो चांदी वापरण्यात येणार आहे.

शुकाचार्य

आटपाडी दुष्काळी तालुका आहे. परंतु वाळवंटातील ‘ओअॅसिस’ म्हणजे ‘शुकाचार्य’ होय.

वाळवंटातही डोळे भरून पाहावे असे शुकाचार्य हे पर्यटनस्थळ म्हणून ओळखले जाते. श्रावणातील दर सोमवारी इथे भाविकांची गर्दी होते. इथे नजरेत न मावणारे डोंगर आहेत. डोंगर दृश्यातून खळखळ वाहणारे पाण्याचे स्नोत आहेत. सुमारे ५०० एकराच्या परिसरात हिरवी गर्द झाडी आहे.

रानफुलांचे ताटवे आहेत. वाच्याच्या झुळकेबरोबर रानफुलांचा सुगंध येथे अनुभवता येतो. मन मोहरण्याच्या चित्ताकर्षक रंगातील रानफुलांचे ताटवे पाहून आपण माणदेशात

आहोत यावर विश्वासच बसत नाही. सर्वजण या स्थळाचा उल्लेख ‘शुकाचार्य’ असाच करतात. चार ब्रह्मवेत्त्यापैकी एक शुकाचार्य. शुकाचार्य हे महर्षी व्यासांचे पुत्र आहेत. थोर तपश्चर्येसाठी त्यांनी हे ठिकाण निवडले. शुकाचार्यांचा तपोभंग करण्यासाठी इंद्रदेवाने रमेला इथे पाठविल्याची कहाणी सर्वश्रुत आहे हे कडक वैश्याचे समाधीस्थान आहे. या स्थळाचा १९९८ मध्ये पर्यटनस्थळात समावेश केलेला आहे.

साहित्यिक परंपरा

आटपाडी तालुक्याला चार थोर साहित्यिक लाभले. ग.दि.माडगूळकर, व्यंकटेश माडगूळकर, शंकरराव खरात व ऐतिहासिक काढंबरीकार नागनाथ संतराम इनामदार तसेच करणी ता. आटपाडी येथील प्राथमिक शिक्षिका शांताबाई कांबळे या माणदेशातील पहिल्याच दलित लेखिका आहेत. ‘माझ्या जन्माची चित्तर कथा’ ही आत्मकथा त्यांनी लिहिली. त्या आत्मकथेवर आधारलेली ‘नाजुका’ ही दूरदर्शन मालिका विशेष गाजली होती. तसेच अरुण कांबळे हे ही दलित साहित्यिक म्हणून प्रसिद्धीस आले.

आटपाडी येथील खुला तुरऱ्या (स्वतंत्रपूर)

महात्मा गांधी यांच्या विचाराचा जबरदस्त प्रभाव पडलेल्या मॉरिस फ्रिडमन यांची मूक संकल्पना होती. औंध संस्थानचे अधिपती श्रीमंत भगवानराव ऊर्फ बाळासाहेब पंत प्रतिनीधी यांनी उचलून धरली. त्यामुळे १९३७ मध्ये ही वसाहत उभारण्याच्या कामास सुरुवात झाली. १९३९ मध्ये स्वतंत्रपूरच्या मुक्त कैदी (खुला तुरऱ्या) वसाहतीचा प्रारंभ झाला. या वसाहतीमध्ये कैदी कुटुंबासह राहतात. आजपर्यंत या वसाहतीतून ३५० पेक्षा जास्त कैदी शिक्षा भोगून गेलेले आहेत. यामध्ये खुनाबद्दल जन्मठेपेची शिक्षा भोगणारे कैदी असतात. परंतु त्यांच्या हातात व पायात बेड्या नसतात. त्यांना पूर्णवेळ समाजात मिसळण्याचे स्वातंत्र्य असते. या वसाहतीतील आदर्श तुरऱ्या अधिकारी म्हणजे अब्दुल अजीज काझी (मास्तर) होय. व्ही.शाताराम व ग.दि.माडगूळकर यांनी या वसाहतीवर आधारित ‘दोन आँखे बारह हात’ चित्रपटाची निर्मिती केली.

वसाहतीचे एकूण क्षेत्र ३० हेक्टर २१ असून त्यापैकी बागायत क्षेत्र १० हेक्टर आहे व जिरायत क्षेत्र २ हेक्टर ३७ आर आहे. शेतीतून वर्षाला १०० किंवंटल धान्य पिकते. त्याचबरोबर सुमारे एक लाख रुपयांचे उत्पन्न मिळते. कैद्यांना पगाराच्या मोबदल्यात सुतारकाम, गवंडीकाम, विणकाम, विहीर खोदणे अशी कामे करावी लागतात. त्यांना दररोज रोजगार दिला जातो. प्रत्येक कैद्याला २ गुंठे जमीन दिली

जाते. या जमिनीत ते भाजीपाला व अन्य पिके घेवून उदरनिर्वाह करतात.

खिलार पैदास

अस्सल खिलार जातीचे मूळ स्थान म्हणून ही आटपाडी तालुक्याकडे आदाने पाहिले जाते.

- ❖ **खिलार शास्त्रीय लक्षणे** - पांढराशुभ्र रंग, काळपट टोकी शिंगे, काळ्या नाकपुऱ्या, काळ्या पापण्या, डोळे काजळ घातल्यासारखे, काळे खूर, शेपूट गोँडा पूर्ण, वशिंड, रुंद छाती, लांबसडक शरीरयष्टी
- ❖ **खिलाराचे प्रकार** - खिलाराचे रंगावरून दोन प्रकार मानले जातात.
 - 1) हनम खिलार - हनम रंग पांढरा असतो. तो सांगोला व इतर परिसरात आढळतो.
 - 2) कोसा खिलार - याचा रंग राखाडी असतो. तो आटपाडी, करगणी व म्हसवड परिसरात आढळतो.

वयानुसार तो दोनदाती, चार दाती, सहा दाती, व जुळक असता ओळखला जातो. त्याची उलाढाल कोर्टाच्या घरात असते. तो जास्तीत जास्त जत, सांगोला, पंढरपूर, करगणी, कवठेमहांकाळ व कर्नाटक सीमेवरच्या बाजारात पाहावयास मिळतात. अस्सल वळूचे संगोपन करून वार्षिक २ ते ३ लाख रुपये मिळविणारेही आढळतात. राष्ट्रीय पातळीवर पशुप्रदर्शनामध्ये खिलार जातीचे प्रतिनिधीत्व वर्षानुवर्षे या तालुक्यातील खिलारच करीत आहे.

राष्ट्रीय स्तरावरील पारितोषिक या तालुक्याने मिळविलेली आहेत.

पैदास केंद्र - शासनाने १९६० पासून खिलार पशुपैदास केंद्र 'जुनोनी' येथे स्थापन केलेले आहे. याबरोबरच खरसुंडी येथे माघ/चैत्र पौर्णिमा व करगणी येथे रामनवमी या दिवशी अस्सल खिलारांचे प्रदर्शन व यात्रा भरते.

डाळिंबाचे आगार

आटपाडी तालुक्यात सुमारे ३८१० हेक्टर पेक्षा जास्त क्षेत्रात डाळिंबांच्या बागा आहेत. राज्यात नव्हे तर राष्ट्रीय स्तरावर आटपाडी तालुका डाळिंबाचे माहेरघर म्हणून ओळखला जातो. डाळिंब हे आटपाडी तालुक्यातील दुष्काळ्यास्त शेतकऱ्यांची संजीवनी आहे. लाल रंगाने सर्वांना आकर्षित करणारे डाळिंब परकीय चलन मिळवून देते म्हणून हे दुष्काळी भागाचे वरदान ठरले आहे.

आटपाडी तालुक्यात गणेश, भगवा व आरक्त या डाळिंब जारीची लागवड केली जाते. डाळिंब हे चवदार आहेत. त्याचे महत्त्व अनेक वैद्यकीय डॉक्टरांनी

सांगितलेले आहे. चरकसंहित या आयुर्वेदाचे महत्त्व सांगणाऱ्या ग्रंथात 'दांडीम' या संस्कृत शब्दाने डाळिंबाचे महत्त्व सांगितले आहे.

आज मुंबई, दिल्ली, कोलकाता, नागपूर या प्रमुख शहरांसह सर्व राज्यात डाळिंब पाठविली जातात. परदेशातही त्याची निर्यात सुरु आहे.

आटपाडी सातासमुद्रपार

पिढ्यांन पिढ्यांचा दुष्काळ पचवून अपार गुणवत्तेच्या जोरावर आटपाडी तालुक्याने थेट सातासमुद्रापलीकडे मजल मारली आहे. त्यापैकी काही उदाहरणे.

डाळीबे, मका	परदेशात निर्यात
तालुक्याची बँक	दि.बाबासाहेब देशमुख सहकारी बँक
दुधाच्या पिशव्या ब्रॅडनेमसह बाजारात	दि.बाबासाहेब देशमुख सहकारी दूध संघ
कोल्हापूर पद्धतीचे माणगंगा नदीवर बंधारे	दिघंची, विठ्ठलापूर, राजेवाडी, लिंगविरे, कौळुकी
मक्याचे उत्पन्न	आखाती देशात निर्यात
पर्यावरण विषयक आंतरराष्ट्रीय शास्त्रज्ञ	शिरीष अरविंद रावण
अमेरिकेत संगणक क्षेत्रात भरारी	दिलीप चव्हाण, सुप्रिया मेनकुदळे
रुपेरी पड्यावर यश	सिया पाटील
कथा लेखक	बालाजी वाघमोडे
शिवछत्रपती पुरस्कार वीर हनुमान कुस्ती केंद्र स्थापन	नामदेव बडरे
ढोलकी वादक	दिग्विजय जावीर